

Piotr Kubkowski
Instytut Kultury Polskiej
Wydział Polonistyki
Uniwersytet Warszawski

„Sprężyści”.

Warszawskie Towarzystwo Cyklistów w perspektywie historii kultury (1895-1905)

Rozprawa ma na celu zbadanie działalności Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów od roku 1895 r. (kiedy szczególnie intensyfikuje się jego działalność, w tym założony zostaje tygodnik „Cyklista”) do 1905 r. (kiedy to rewolucja społeczna przyniosła poważne zmiany w jego oddziaływaniu na kulturę Warszawy). Powodem podjęcia badań było dostrzeżenie, że stowarzyszenie w istocie nie było tym, czym wydawać się może na pierwszy rzut oka. WTC **nie było bowiem po prostu klubem sportowym czy gimnastycznym**, choć działalność w zakresie propagowania praktyk ruchowych stanowiła jego cel statutowy.

Promowaniu hobbystycznej lub sportowej jazdy na rowerze towarzyszyły inne inicjatywy, w których dziś widzimy gatunki nowoczesnej kultury rozrywkowej: zabawy na wolnym powietrzu i w pomieszczeniach klubowych, pokazy akrobatyczne, wystawy prezentujące rzemiosło i popularyzujące wiedzę, koncerty i bale, zimowe ślizgawki na klubowym lodowisku itd. W hali i na wolnym powietrzu jeżdżono na rowerach *safety*, bi- i trycyklach, ale też na wymyślnych pojazdach, które już wtedy wydawały się dziwactwem. Zarazem powyższym aktywnościom towarzyszył poważny program: dydaktyczny (odczyty, wykłady), samoorganizacyjny (np. współpraca z Kasą Mianowskiego czy wsparcie budowy pomnika Mickiewicza) i filantropijny (skierowany do robotniczych dzielnic miasta). Jednocześnie WTC pełniło funkcję klubu dżentelmenów na wzór angielski – tworzyło płaszczyznę, na której zawierano przyjaźnie, spędzano wolny czas i ubijano interesy.

Klub z czasem zyskał setki członków i stworzył wzór organizacji otwartej na kandydatów z różnych klas społecznych. Wzór wykorzystywano, zakładając podobne towarzystwa w mniejszych miastach – najpierw jako ekspozytury WTC, potem jako samodzielne organizacje. Działalność na rzecz popularyzacji roweru postrzegana była jako sprzyjanie demokratyzacji i emancypacji różnych grup społecznych (choć np. wyłączenie kobiet i Żydów z grona członków Towarzystwa pozostawało w sprzeczności z tymi postulatami).

Jak widać, jednoznaczne określenie, czym było WTC nie jest możliwe. Tymczasem autorzy (nielicznych) opracowań nt. jego historii zwracają uwagę jedynie na sportowy aspekt działalności,

widząc w praktykach ruchowych pierwszych cyklistów tylko „proto-dyscyplinę sportową”. Na przykładzie WTC autor chce pokazać, że po pierwsze praktyki ruchowe (Bourdieu, de Certeau) rozumiano – i doświadczano ich (Znaniiecki, Bruner) – na przełomie wieków inaczej niż współcześnie i należy unikać ujęć teleologicznych – uprawianie sportu było elementem rodzącej się kultury rozrywkowej oraz jednym z licznych postulatów ruchu higienistycznego (postulaty obejmowały zalecenia lekarskie, higienę cielesną, psychiczną, ale i społeczną). Autor rozprawy nazywa ten okres pierwszymi narodzinami sportu, przez analogię do rozpoznań poczynionych na gruncie badań nad historią kina (koncepcja „podwójnych narodzin medium”, Gaudreault i Marion). Po drugie mylące jest redukcjonowanie działalności pierwszych towarzystw (w tym też Wioślarskiego, Łyżwiarskiego) do roli prymitywnych organizacji dopiero zapowiadających „prawdziwe”, „nowoczesne” kluby i organizacje sportowe. Wczesne praktyki kultury fizycznej tworzyły po prostu odmienne instytucje, których istotę zrozumieć można jedynie dzięki przyjęciu postawy emicyjnej. Rozprawa ukazuje praktyki cyklistyczne w ich historyczno-kulturowej, lokalnej specyfice – stąd ograniczenie zakresu badań do wąskiego tematu i wykroju czasowego. Jej celem jest zaproponowanie nowego, szerokiego rozumienia wczesnych praktyk sportowych i uzupełnienie wiedzy o kulturze polskiej o tę słabo rozpoznaną tematykę.

Partie analityczne doktoratu poprzedza rozdział metodologiczny, w którym autor referuje dotychczasowy stan badań nad sportem i postuluje nowy sposób uprawiania historii tego zjawiska. Kolejne części poświęcone są: specyfice WTC jako stowarzyszenia (Elias), relacji cielesnej z rowerem (Krajewski, Olsen) oraz cyklistycznym praktykom miejskim; postulatowi higienicznemu i performansom jazdy wyczynowej (Kosiński, MacAloon, McKenzie); podróży rowerowej i percepcji narzucanej przez rower (Crary, Tomasik, Urry); wreszcie – Wystawie Sportowej zorganizowanej przez klub w 1903 roku, czyli przedsięwzięciu, w którym łączyła i krzyżowała się większość wyżej wymienionych zagadnień. Taka konstrukcja służy po pierwsze zdefiniowaniu istoty praktyk i doświadczeń warszawskich cyklistów, a w dalszej kolejności zrozumieniu, jaki habitus (Bourdieu) lub typ ideogenetyczny (Brzozowski) ich definiował.

Przeprowadzone badania miały charakter interdyscyplinarny i polegały na wpisaniu wczesnych dziejów sportu w panoramę zjawisk i procesów cywilizacyjnych, społecznych, ekonomicznych i technologicznych przełomu XIX i XX wieku. Interpretacja fenomenu opiera się na analizie źródeł prasowych, zapisów osobistych, fotografii, plakatów itd. W zależności od potrzeb, były one analizowane i interpretowane przy użyciu metodologii zaczerpniętej z różnych dyscyplin, np.: zapisy somatycznego doświadczenia jazdy na rowerze pomogła zrozumieć uprawiana we Francji kulturowa historia ciała (Corbin, Vigarello), stowarzyszeniowy charakter korporacji – historyczna socjologia (Elias), a praktyki podróżnicze – historia i socjologia turystyki (Bertho Lavenir, Urry, MacCannell).

Piotr Kubacki